

ЕКИПНАТА ТЕХНОЛОГИЯ НА ОБУЧЕНИЕ И НЕЙНИТЕ СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ

Антония Кръстева

Образователната система по същество е **обществена система**, която предлага образователни услуги, т.е. **знания, умения и компетенции**. Съвременните тенденции са в посока към включването на всички деца в общата обучаваща система, индивидуален подход към всяко дете, зачитане на различията и активно участие в училищния живот, или по-точно приоритет има личностно-ориентираният подход. Това предполага такава организация на образователната система, в която ученикът е мотивиран да учи като от пасивен се превръща в активен участник, т.е. такова **конструирано обучение, предизвикващо активно отношение към ученето, наречено още познавателна активност**. В този смисъл, *екипността в процеса на обучение може да се разглежда като условие за развитие на субектно-субектната схема*.

Екипното обучение, за нашите условия, е сравнително нова образователна технология, поради което тя може да се изследва като относително самостоятелно направление. При традиционния тип обучение ученето се свързва преди всичко с “трябва”, докато при екипното “трябва” се замества с “*Аз искам*” и “*Аз мога*”, и се свързва най-вече с познавателните мотиви. В този смисъл, поставен в изследователска позиция, осмислящ себе си като участник в познавателния процес, ученикът пренася импулса, породен от “*мога*” към “*искам*” в контекста на развиващото се познание. Чрез обучението в екипи обучаващия проявява положително отношение към училището и ученето, като изгражда собствена мотивационна готовност.

Когато обучението се осъществява в екипи, се дава възможност за проява на всички видове активно отношение към ученето като към познание: *наличие на смисъл, значимост за ученика на ученето като познание (всички видове познавателни мотиви), стремеж към нови знания, към наличие на тяхното придобиване, стремеж към себепознание); цели, осъществяващи познавателните мотиви и обслужващите ги емоции*. Въз основа на това, *ученикът се формира като субект в учебната дейност* (Вж: По подробно в Кръстева, 2003).

Основната идея на доклада е да се представят онези структури на екипната технология, които се свързват, от една страна, с целта на технологичното конструиране, извеждащо на предни позиции ефективността и крайният продукт от обучението, а от друга – компонентите, изграждащи екипността. Тази авторска позиция е детерминирана от съвременните образователни тенденции, ориентирани по посока личностното изграждане и формиране.

Като се има предвид новата социална стратегия, една от ефективните образователни технологии за рационално осъществяване на учебния процес, е обучението в екипи, т.е. екипното обучение.

Кои са водещите страни на екипа?

В контекста на глобалните цели, екипната технология се свързва с **иновационните подходи**, адекватни на променящите се обществени реалности. **В този смисъл екипът дава възможност за интензивна социализация, предлагаща социално познание, общуване, овладяване на умения за съвместна дейност, усвояване на социални функции, норми, правила, задължения, характерни за екипа.**

В училищни условия екипът е такова обединение на ученици, което се основава на:

- **Общи цели.**
- **Общи интереси** (интерес към задачата).
- **Съвместна дейност** (общуване и взаимоотношение с другите, приемане на правила и норми на поведение, изява на личностни качества, проява на търпимост, толерантност, компромис, емоционална интелигентност, формиране на социални качества, умения да работи с другите).
- **Създаване на общ краен продукт** (компетентност за/към...).

Всеки екип е уникален. Всеки екип се развива по свой собствен начин, в зависимост от *изходната позиция на неговото образуване и състав, според собственото темпо на развитие.* Екипната дейност е резултатът от поставената задача и начинът, по който учениците си взаимодействат един на друг. Контекстът на организацията и дизайна на екипа определя естеството и успеха на сътрудничество.

Екипните процеси обхващат всички явления, които с определена честота и закономерност възникват при функционирането на екипа. Към тях спадат: *образуване на екипите, развитие на екипа, ръководни стилове, процеси на оформяне на мнения и формиране на решения, сътрудничество, конфликти, конформизъм, кохерентност и др.*

Личността на ученика осъществява в екипа както формални, така и неформални **отношения**, в зависимост от задачата за изпълнение и от социалните процеси. Познавателните задачи могат да бъдат изпълнени само посредством **комбинираните усилия на членовете на екипа**. Разнообразието от опит сред учениците осигурява *синергичен ефект**, който стои в основата на съвместната дейност. **По този начин се дава възможност за личностна изява, за изказване на мнение, за вземане на решение и оценяване на поведението, т.е. екипът осигурява възможност за инициатива и творчество. Наред с това се осигурява и чувство за принадлежност, където личността изпълнява определена роля. В този смисъл ученикът приема избраната от него роля, като утвърждава собствена си позиция – Аз-а.**

Членството в екипа провокира такива процеси като *общуване, създаване на конфликти, взаимно разбирателство, подкрепа, сътрудничество, кохерентност (взаимна свързаност)*. Основна грижа на **учителя** е членовете на групата да си **сътрудничат**, взаимодействат по такъв начин, по който се очаква постигането на качествени резултати. Сътрудничеството би било по-добро ако екипът е по-плотен. Базирайки се на изследвания и анализи Л. Мулинс предлага обща формула за природата на екипната кохерентност, нейните детерминанти, важност и значение (Mullins, 1991):

- **Екипна кохерентност (ЕК)**

Резултите на всички ученици да останат в екипа. Общите усилия произтичат от привлекателността на екипа и привлекателността на членовете.

- **Детерминанти на ЕК**

- подбудителни елементи на екипа;
- мотивационна база на членовете;
- очаквания, идващи отвън;
- сравнително равнище.

- **Важност и значение на ЕК**

- поддържане на членовете;
- участие, толерантност;
- лична сигурност;
- лична оценка.

Л. Мулинс определя **факторите**, влияещи върху екипната сплотеност (Пак там):

* Синергичен – дружна, съвместна дейност.

- **Членството в екипа** (големината, броя, състава, съвместимостта, постоянството).

- **Училищната среда** (естеството на задачите, емоционалното състояние на учениците, комуникативните възможности, технологиите).

- **Организацията на екипната дейност** (лидерство, стратегии и техники за изпълнение, успехи, конфликти).

- **Екипно развитие и зрялост** (ниво на познавателна активност, мотивация и продуктивност, комуникативност, емоционална наситеност, контрол и организация).

За по-цялостно изясняване характеристиката на екипността в учебния процес е целесъобразно очертаване на съдържанието и функционирането на следните основни компоненти.

Компоненти на екипната технология

Общуване в екипа

Следвайки логиката на представянето на екипната технология (ролята на екипа), е целесъобразно да се представи значението и функциите на **общуването в условията на екипно обучение**.

Проблемът за **общуването** е един от глобалните проблеми на психологията и педагогиката. Той се разглежда като основно условие за развитието и формирането на личността. Днес, в процесите на модернизация на образованието, въпросът за хуманизация на общуването се поставя на преден план, като се изразява във формирането на готовността и способността за такова общуване. Разбира се, екипът като ефективна форма на обучение, предопределя формиране на умения за общуване, за комуникиране на субектите, т.е. способства за функционирането на едно хуманно общуване.

В екипа, в процеса на взаимодействие между учениците, се зараждат определени отношения, влияещи върху крайния резултат. Тъй като в процеса на общуване се реализират различни по рода си взаимодействия и се образуват разнообразни отношения, то общуването може да се представи като **субект-субектни взаимоотношения**, където всеки участник се отличава с **активно поведение**. Активността се изразява в това, доколко при общуването учениците инициативно си въздействат, как се възприемат помежду си и в това как се противопоставят на партньорите. Общуването носи субект-субектен характер още и в зависимост от това, в каква от **трите ситуации на общуване** се намират учениците:

1. Целта на общуването се намира извън непосредственото взаимодействие на субектите.

2. Целта на общуването се заключава непосредствено в самото взаимодействие.

3. Целта на общуването се състои в приобщаване на участниците към социалния опит и ценности.

В зависимост от взаимоотношенията, реализирани в екипа, общуването може да се раздели **на следните типове:**

1. Индивидуално-лично общуване – (аз – аз)

2. Индивидуално-екипно – (аз – ние)

3. Екипно-обществено – (ние – ние)

Задачите на общуването се реализират чрез разнообразни действия, които предприемат участниците в този процес на взаимодействие. Потребността от общуване стои в стремежа на детето към познание и оценка на другите, а чрез тях и с тяхна помощ – към себепознаване и самореализация.

Общуването като необходимо условие за осъществяване на развитието на подрастващите създава образци и модели на процесите, които протичат вътре в индивида. Анализирането, оценяването, наблюдаването и разбирането на другите и себе си са резултат от общуването. Тези процеси още по ярко протичат в условията на екип. Във всеки ученик, в неговия вътрешен живот функционира някаква вътрешна комуникация, т.е. различни вътрешни диалози, спорове, вътрешно критикуване, които се засилват още повече по време на съвместната дейност.

Лидерът в екипа

Вътрешната организация и структурата на училищната общност (училищен клас), в повечето случаи извежда на преден план лидери (водачи). Това е естествено явление, характеризиращо съществуването на отделната общност. Няма общност без лидер, няма училищен клас без лидер, не може да има екип без отговорник.

Понятието “лидерство” за първи път се среща в Оксфордски английски речник през 1800 г. Неговото етимологично значение се разглежда около 500 години по-късно от понятието “лидер”. В основата на двете понятия стои глаголът “Lead”, означаващ – вода, ръководя, направлявам. В този смисъл думата “Leader” се разглежда по два начина, т.е. има две значения: 1)

ръководство, водителство, осъществяване на ръководна роля; 2) превъзходство, качество, което отделя една личност от друга.

В специализираната психологическа литература е отделено специално място за изследване значението на тези две определения. Тук могат да се отбележат теорията за груповата динамика (К. Левин); теорията за ситуационния лидер (Джиб, Картрайт); социометричното направление (Дж. Морено); психоаналитичното направление (З. Фройд, А. Адлер, К. Юнг); динамичната концепция (Кузмин, Алфорд) (Попов, 1992).

Тук трябва да се направи едно уточняване на понятията. В психолого-педагогическата литература се среща определено понятието “лидер”. Съобразно спецификата на екипа, изразяваща се в неформалния характер на общуване и взаимоотношения, в дух на сътрудничество е целесъобразно да се използва понятието “**отговорник**”. Отговорникът изпълнява функциите и ролите на лидера, но в същото време той е равнопоставен с останалите членове на екипа. Той е зависим от действията на другите, от тяхното отношение и поведение към него. Заедно с другите членове, носи отговорност за изпълнението на общата задача. В екипа, отговорникът се възприема наравно със останалите съекипници.

Поведение в екипа (функционални роли на членовете на екипа)

Във всеки екип се развиват определени роли, които съответстват на неговите цели, съобразно функционирането и ефективността от съвместната дейност. В това ориентирано към екипа поведение, членовете могат да изпълняват редица роли, всяка от които се определя от личния опит. Тези роли условно могат да се разделят на (Трофимова, 1994, 32):

1. Роли, свързани със **задачата** (важни за изпълняване целите (задачите на екипа).
2. Роли, свързани с **процеса**.
3. Роли, свързани както със **задачата**, така и с **процеса**.
4. **Дисфункционални роли** (негативни роли).

Норми на екипа

Успешното функциониране на екипите се реализира чрез изпълняване от участниците на нормите за работа в екипа, т.е. чрез общоприети правила за поведение, ръководещи действията на участниците. Екипните норми могат да се разглеждат като своеобразна реализация на социалните норми. Те, от една страна, дават възможност да се съотнесе поведението на всеки участник с еталона, като при нарушение се избират

съответните мерки на въздействие. От друга – да се контролира активността на участниците по такъв начин, по който нормите позволяват на членовете на екипа да намерят отговори на такива въпроси: Струва ли си да се изразяват собствени чувства и как това да се покаже? Как да се задълбочи положителното взаимодействие между членовете на екипа? Отговарят ли реално личностните качества на ролевия статус в екипа?

Проявата на нормите се обяснява с няколко **аспекта** от живота на екипа:

- **При следване на общи цели.** Стремежът към осъществяване на целите способства за развитието на факторите на принуждение. Те стават силни, когато членовете почувстват необходимост от единодействие в поведението.

- **Стремеж към съхраняване и стабилност.** Така се засилва необходимостта от еднообразие в поведението и съблюдаване на нормите.

- **Общи представи,** възникващи в резултат на живота в екипа. Принадлежността към екипа влияе на това как ученикът ще представи себе си в някои ситуации или на какви определени общи ценности отдава предпочитание.

Роля на учителя

Централна фигура в учебния процес се явява учителят. От неговите знания, умения, професионална позиция, ценностни ориентации, хуманистическа насока, отношението му към себе си и към хората, личностно професионалните качества зависи ефективността на екипното обучение.

Особено важно е педагогът да насочва и **подпомага учениците в тяхната съвместна работа** (при разпределянето на задачите, личното участие на всеки един ученик, координиране усилията на членовете), **да съдейства за усвояването на общите и специфичните похвати за работа, да изживява заедно с учениците, успехите и неуспехите от реализирането на дейността.** По този начин прякото или косвено участие на педагога ще благоприятства ефективното прилагане на екипната дейност в училище.

Спецификата на организацията на екипното обучение предявява определени изисквания към учителя, които може да ги представим във **вид на професиограма.**

Личностно-професионалните качества на учителя в условията на екипно обучение се изразяват в следното:

- Да се концентрира към учениците и да има желание и способности да им помага.

- Гъвкавост, търпимост, откритост, приемане на други възгледи, отличаващи се от собствените позиции на учителя.

- Емпатичност и възприемчивост.

- Ентузиазъм, оптимизъм, вяра в способностите на учениците към изменение и развитие.

- Уравновесеност, високо ниво на саморегулация.

- Уравновесеност в себе си, позитивно самоотношение, осъзнаване на собствените конфликтни области, потребности и мотиви.

- Богато въображение, интуиция.

- Високо ниво на интелекта.

- Смелост, която се изразява в признание на личните несъвършенства, в отказ от манипулиране на участниците в екипите, в умения открито да говори за това, което се случва в екипа.

- Откритост, т.е. умение да изразява своите чувства и открито да реагира на чувствата на учениците, способност да показва себе си като жив човек.

- Находчивост, проявяваща се в импровизационни умения като реакции на проблемни ситуации, а също и в търсенето на нови пътища на работа с учебните екипи.

- Стремеж към нов опит, което се изразява в желание да разширява своя жизнен и професионален опит.

- Чувство за хумор.

Съвременното обучение е насочено към продуктивно взаимодействие, което предполага диалог между участниците в процеса. Това несъмнено превръща ученика в активен субект в учебно-възпитателната дейност. Ето защо, ако се използва екипната технология, т. е. ако обучението осигурява условия за активност от страна на участниците в процеса, това несъмнено ще доведе до по-добри крайни резултати. Това предполага по-високата активност на учениците, в резултат на което и ефектът от обучението ще бъде по-голям. **Колкото е по-висока мотивацията за учене, толкова по-високи са постиженията на учениците. Тази максима е водещата при излагането на предложената екипна технология на обучението в съвременните условия.**

ЛИТЕРАТУРА

1. *Кръстева, А.* Екипът и екипното обучение – измерения и реалности. Педагогика, 2002, № 8.
2. *Кръстева, А.* Фактори, влияещи върху процеса на социализация на малкия ученик. – Начално образование, 2002, № 1.
3. *Кръстева, А.* Аспекти на екипното обучение. В. Търново, 2003.
4. *Кръстева, А.* Иновации в училищното образование. В. Търново, 2004.
5. *Попов, Н.* Психология. Социална психология. С., 1992.
6. *Трофимова, Г.* Основы педагогической коммуникативной компетентности. Ижевск, 1994.
7. *Crinon, J.* La pedagogie cooperative. Cahiers pedagogiques, 347, 1996.
8. *Mullins, L.* Management and organizational behavior. Pitman Publishing. London, 1991.
9. *Neil, P., Cartlisle, Knipe, D., McEwen, A.* Principals in action. An analysis of school leadership. – Research in Education, 66, 1991.
10. *Petrie, G.* Universities, principals, and group process skills. – Educational Research Quarterly, 2002.

ЕКИПНАТА ТЕХНОЛОГИЯ НА ОБУЧЕНИЕ И НЕЙНИТЕ СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ

АНТОНИЯ КРЪСТЕВА

Резюме

Статията е посветена на актуален проблем в педагогическата литература – екипната технология на обучение. Открити са основните нейни характеристики, като се акцентува върху значението ѝ за съвременното училище.

Специално внимание е отделено на компонентите на екипната технология. Очергани са значението и мястото на общуването, лидера в екипа, нормите и поведението на неговите членове и отговорната роля на учителя.

THE TEAM TECHNOLOGY OF TRAINING
AND ITS SOCIAL-PEDAGOGICAL DIMENSIONS

ANTONIYA KRASTEVA

Summary

The article is devoted to a problem of the present day – the team technology of training. Its basic characteristics have been outlined by accepting on its meaning for the present-day school.

Specially attention has been devoted to the components of team technology. The meaning and the place of communication, leader of team, standards and behaviour of its members and responsibility of the teacher have been laid down.